

Rozdział III

CZYNNOŚCI NIEPOWTARZALNE NA MIEJSCU WYPADKU DROGOWEGO

1. Uwagi wprowadzające

Nie może budzić jakichkolwiek zastrzeżeń stwierdzenie, że wypadek drogowy jest kompletnie nieprzewidywalnym ekscesem dla jego uczestników, przy czym bez znaczenia jest, czy zasady bezpieczeństwa naruszyli umyślnie czy też nieumyślnie. To jego istota, i w tym też tkwi nieumyślność działania, a czasami zaniechania, sprawcy który absolutnie nie przewiduje, iż jego zachowanie może wywołać przestępczy skutek określony w art. 177 § 1 lub § 2 kk. Ów skutek jest czysto przypadkowy. Stąd można przyjąć, że w sferę odpowiedzialności karnej wprowadzony został element przypadkowości, obciążający tego, który naruszył obowiązujące w ruchu drogowym zasady bezpieczeństwa, o ile oczywiście, między owym naruszeniem, a skutkiem istniał związek przyczynowy. Dlatego też przedmiotem dowodzenia w sprawach o wypadki drogowe jest wykazanie naruszenia, chociażby nieumyślnie, owych zasad oraz powiązanie wskazanego naruszenia ze skutkiem. Temu zagadnieniu poświęcony został, mówiąc w pewnym uproszczeniu, cały proces dowodzenia w sprawach o wypadki drogowe. Zaznaczyć przy tym należy, że w tego rodzaju sprawach ma miejsce łączenie norm prawa karnego z regułami techniczno-zawodowymi, toteż ocena zachowań uczestników ruchu wielokrotnie nastęcza poważnych trudności i wymaga pomocy biegłych sądowych, czasami różnych specjalności.

Kodeks postępowania karnego po jego dużej nowelizacji, który zasadniczo zacznie obowiązywać od 1 lipca 2015 roku (ustawa z 27 września 2013 roku, Dz.U. z 2013 r., poz. 1247) przewiduje w art. 167, że dowody przeprowadzane są na wniosek stron, podmiotu określonego w art. 416 (co nie dotyczy wypadków drogowych) bądź z urzędu. Istotne jest, że dowody mają być dopuszczone przez prezesa sądu, przewodniczącego lub sąd. Jedynie wyjątkowo, w uzasadnionych szczególnymi okolicznościami przypadkach, sąd będzie mógł dopuścić dowód z urzędu. Paragraf 2 art. 167 kpk daje jednak uprzywilejowaną pozycję organom procesowym prowadzącym postępowanie, które

dowody pozyskują z urzędu. Nie mniej jednak art. 171 § 2 kpk odwraca kolejność zadawania pytań, przyznając pierwszeństwo wnioskodawcy, wnoszącemu o przeprowadzenie określonego dowodu, umożliwia zadawanie pytań przez biegłych sądowych, opiniujących w danej sprawie. Krótko mówiąc, znowelizowany kodeks postępowania karnego w sposób istotny zwiększył kontryktoryjność postępowania sądowego, ale nie przygotowawczego, w którym poszukiwanie, zabezpieczanie i gromadzenie dowodów, także przed wszczęciem, w ramach czynności niepowtarzalnych, należy do organów ścigania.

Należy podkreślić, że przepisy art. 303 i 308 kpk nie uległy jakiegokolwiek zmianie, a chodzi w nich o ważne czynności, których nie będzie można powtórzyć przed sądem, a zostały przeprowadzone jeszcze przed wszczęciem postępowania karnego. Jedyłą gwarancją dla zatrzymanego, a więc podejrzanego, może być przepis art. 244 § 2 kpk, który daje mu możliwość skorzystania z pomocy adwokata lub radcy prawnego. Zgodnie z art. 245 § 1 kpk zatrzymanemu należy umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z obrońcą, a także bezpośrednią z nim rozmowę. Tylko w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, zatrzymujący może zastrzec, że będzie obecny podczas takiej rozmowy. Nie została jednak sprecyzowana rola obrońcy, a wykładnia powołanych przepisów skłania do wyrażenia poglądu, iż obrońca będzie spełniał jedynie rolę konsultanta udzielającego porady prawnej bez formalnego objęcia obrony, co oznacza pewną tymczasowość. Odnosząc powyższe do czynności niepowtarzalnych, stwierdzić należy, że zatrzymany, jak również jego tymczasowy obrońca uprawnieni są do uczestniczenia w nich, na co zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w wyroku z 26 kwietnia 1977 r. oku¹¹³. Omówiony już został nałożony na uczestników wypadku drogowego obowiązek pozostania na miejscu jego zaistnienia. Z pełną odpowiedzialnością można zatem przyjąć, że nałożony został na nich obowiązek samodenuncjacji wbrew zasadzie *nemo se ipsem accusare tenetur*, pod rygorem zakwalifikowania z art. 178 kk, przy czym wielokrotnie jeszcze nie było wiadomo, jakie owym uczestnikom wypadku będą przypisane role procesowe. Tym samym z chwilą zaistniałego, przestępczego skutku, stają się quasi stronami, toteż na organach procesowych ciąży obowiązek poinformowania ich o treści art. 16 § 1 i 2 kpk, w tym możliwości uczestnictwa w czynnościach niepowtarzalnych.

Warto w tym miejscu podkreślić, że art. 74 § 2 kpk nakazuje oskarżonemu, także zatrzymanemu, a więc osobie podejrzejwanej, poddać się, co jest niezwykle istotne w sprawach o wypadki drogowe:

- 1) oględzinom zewnętrznym ciała oraz innym badaniom niepołączonym z naruszeniem integralności ciała;

¹¹³ VI KRN 38/77, OSPiKA 1977, nr 10, poz. 168.

- 2) wolno także w szczególności od oskarżonego pobrać odciski, fotografować go oraz okazywać w celach rozpoznawczych innym osobom;
- 3) dopuszczalne jest od niego pobranie krwi, włosów lub wydzielin organizmu.

Z kolei art. 74 § 3a kpk daje organom ścigania m.in. możliwość zastosowania przymusu bezpośredniego w zakresie niezbędnym do wykonania określonych czynności, a raczej uzyskania materiału dowodowego – porównawczego istotnego dla postępowania karnego, umożliwiającego, przykładowo, dokonanie identyfikacji określonej osoby. Nie można jednak zapominać o zasadzie *nemo se ipsum accusare tenetur*, która została sprecyzowana w art. 74 § 1 kpk. Oskarżony, podejrzany czy podejrzewany nie ma obowiązku dowodzenia swojej niewinności ani też dostarczania dowodów przeciwko sobie. Oznacza to, że w tych czynnościach niepowtarzalnych, które wymagają współdziałania, ma prawo odmówić w nich uczestnictwa, np. badaniu trzeźwości przy użyciu alkomatu lub alkotestu, przekazania próby pisma ręcznego czy uczestnictwa w badaniach fonoskopijnych. Powinien zostać o tych uprawnieniach pouczony pod rygorem wskazanym w art. 168a kpk zakazującym wykorzystywania dowodu uzyskanego za pomocą czynu zabronionego.

To samo dotyczy badań pokrzywdzonego – świadka, który nie może sprzeciwić się oględzinom i badaniom lekarskim, jeśli od ich wyniku zależy karalność przestępstwa (art. 192 § 1–2 kpk). Jeżeli jednak pokrzywdzony jest osobą najbliższą dla podejrzewanego, wówczas powinien zostać uprzedzony o prawie odmowy poddania się badaniom (art. 192 § 3 kpk). Brak takiego pouczenia eliminuje dowód z wyników oględzin ciała oraz badań, gdyż jest dowodem nielegalnym.

Czynnościami niepowtarzalnymi w sprawach o wypadki drogowe przeprowadzanymi na miejscu jego zaistnienia niewątpliwie są: oględziny miejsca, oględziny ciała osoby podejrzewanej i pokrzywdzonego, oględziny odzieży, pobieranie wydzielin organizmu, wstępne badanie sprawności technicznej pojazdu, oględziny pojazdu, a także zabezpieczanie do dalszych badań ważnych śladów, np. biologicznych, daktyloskopijnych, osmologicznych, z monitoringu, tachometru, komputera pokładowego, w które wyposażone są samochody klasy premium, rejestrowanych rozmów w razie zdarzenia z pojazdem szynowym i inne wynikające z potrzeby prowadzonego postępowania.

Wyliczenie czynności wskazanych w art. 308 § 1 kpk nie jest enumeratywne. Możliwe są do wykonania również i inne czynności wyłaniające się w miarę potrzeby, np. oględziny ogumienia i zabezpieczenia go do dalszych badań, żarówek reflektorów, kierunkowskazów itd.

2. Oględziny miejsca

A. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Na oględziny miejsca, z reguły ujawnionego lub wysoce prawdopodobnego przestępstwa, można spojrzeć dwójako, tj. od strony procesowej oraz kryminalistycznej. Z procesowego punktu widzenia oględziny są zmysłowym zapoznaniem się organu procesowego z miejscem, także ciałem osoby lub rzeczą w celu ujawnienia ich charakterystycznych cech (środków dowodowych), istotnych dla rozstrzygnięcia o przedmiocie procesu bądź ujawnienia źródła dowodu (rzeczy, której cechy charakterystyczne, czyli środek dowodowy, będą przedmiotem czynności dowodowych)¹¹⁴.

W rozumieniu kryminalistycznym oględziny to nic innego, jak obserwacje przeprowadzone przez człowieka, czyli celowe spostrzeganie za pomocą zmysłów, z wykorzystaniem środków technicznych¹¹⁵. Mają one charakter statyczny, chociaż ich cel jest wykrywczy.

Oględziny są zatem zarówno czynnością kryminalistyczną, jak również procesową. To one dostarczają istotnych, często bezpośrednich wiadomości o przestępstwie, jak również jego sprawcy. Są zatem czynnością konieczną w tych sytuacjach, gdy istnieje choćby tylko uzasadnione domniemanie, że działanie przestępcze pozostawiło ślady¹¹⁶, które zostaną ujawnione, zabezpieczone, a następnie wykorzystane w procesie ustalenia okoliczności zdarzenia oraz jego sprawcy¹¹⁷.

Działania podejmowane na miejscu zdarzenia charakteryzują się dużą złożonością, zależą od specyfiki ujawnionego bądź podejrzewanego przestępstwa. Obejmują czynności taktyczno-techniczne łączące w sobie formy i metody pracy operacyjnej, jak również zmierzające do utrwalenia miejsca zdarzenia w takim stanie, w jakim je zastano, ujawnieniu i zabezpieczeniu śladów oraz dowodów przy zastosowaniu sprzętu oraz techniki kryminalistycznej¹¹⁸.

¹¹⁴ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009, s. 397; por. W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 224; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2009, s. 497; A. Gaberle, *Leksykon polskiej procedury karnej*, Gdańsk 2004, s. 140; K. Witkowska, *Oględziny. Aspekty procesowe i kryminalistyczne*, Warszawa 2013, s. 36–37.

¹¹⁵ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2010, s. 464; por. M. Kulicki, *Kryminalistyka*, Toruń 1994, s. 292–293; J. Kasprzyk, B. Młodziejewski, W. Brzęk, J. Moszczyński, *Kryminalistyka*, Warszawa 2006, s. 230; A. Bogusławicz, *Kryminalistyczno-procesowe aspekty dowodów zmysłowych*, Prok. i Pr. 2004, nr 7–8, s. 125; J. Sehn, *Ślady kryminalistyczne. Z zagadnień kryminalistyki* 1960, z. 1.

¹¹⁶ B. Hołyst, *Kryminalistyka...*, s. 464.

¹¹⁷ S. Czerw, *Kryminalistyczne badanie miejsca zdarzeń* [w:] W. Kędziński (red.), *Technika kryminalistyczna*, t. I, Szczytno 1993, s. 74, por. R.A. Stefański [w:] J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S.M. Przyjemski, R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2003, s. 950; W. Grzeszczyk, *Kodeks...*, s. 224.

¹¹⁸ B. Hołyst, *Kryminalistyka...*, s. 465; K. Eichstaedt, *Zarządzenie przez sąd kontroli operacyjnej w ujęciu procesowym*, PiP 2003, nr 9, s. 28–48.

Art. 207 § 1 kpk wymienia trzy rodzaje oględzin, tj. 1) miejsca, 2) osoby i 3) rzeczy. Wszystkie one mogą być przeprowadzone na miejscu zdarzenia i zaliczane są do czynności niepowtarzalnych, przy czym różny może być podmiot je wykonujący. Biorąc pod uwagę to kryterium wyróżniamy następujące ich rodzaje:

- 1) dokonane przez policję w oparciu o treść art. 308 § 1 kpk;
- 2) przeprowadzane jako czynność dowodowa będąca elementem postępowania przygotowawczego, zmierzająca do realizacji jego celów, a dokonywana przez:
 - policję w toku śledztwa na podstawie art. 311 § 2 kpk;
 - prokuratora w toku śledztwa (art. 311 § 1 kpk);
 - policję na podstawie art. 311 § 3 kpk z zastrzeżeniem art. 308 § 2 kpk;
 - policję z własnej inicjatywy (art. 311 § 4 kpk);
 - organy Straży Granicznej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Służby Celnej oraz Centralnego Biura Antykorupcyjnego, w zakresie ich właściwości oraz inne organy przewidziane w przepisach szczegółowych (art. 312 kpk);
- 3) dokonane przez sąd w toku przewodu sądowego (art. 396 kpk);
- 4) przeprowadzane przez prokuratora po zwróceniu mu sprawy w celu usunięcia istotnych braków postępowania przygotowawczego (art. 339 § 3 pkt 4, 345 § 1 oraz art. 397 kpk); (przeszły obowiązywać z dniem 1 lipca 2015 r.);
- 5) dokonane przez sąd odwoławczy na podstawie art. 452 kpk.

Celem oględzin jest znalezienie, ujawnienie i zabezpieczenie poszczególnych przedmiotów znajdujących się na miejscu zdarzenia, które mogą być środkami dowodowymi¹¹⁹.

Do zadań oględzin należy także wykrycie źródeł dowodowych w celu uzyskania środków dowodowych lub przeprowadzenia dowodów¹²⁰.

Zadania poszukiwania, ujawniania oraz zabezpieczania śladów można zatem powierzyć biegłym, którzy, wykorzystując swoją wiedzę specjalistyczną oraz doświadczenie, zrobią to lepiej od organów policyjnych. W tego rodzaju przypadku protokół oględzin będzie integralną częścią opinii, a same oględziny będzie można nazwać specjalistycznymi lub eksperckimi¹²¹.

¹¹⁹ M. Goc, *Kryminalistyczno-procesowe aspekty zabezpieczania śladów*, WPP 1985, nr 3, s. 312–317.

¹²⁰ J. Woleński, *Siedem złotych pytań w świetle filozofii nauki* [w:] J. Błachut, M. Szewczyk, J. Wójcikiewicz (red.), *Nauka wobec przestępczości. Księga ku czci Profesora Tadeusza Hanauska*, Kraków 2001, s. 9–15.

¹²¹ K. Witkowska, *Oględziny...*, s. 42–43; por. Z. Młynarczyk, *Oględziny i eksperyment procesowy*, Prok. i Pr. 1996, nr 4, s. 120–121.

Praktyka dostarcza przykładów, że wyniki oględzin dostarczają nie tylko informacji o uzasadnionym podejrzeniu popełnienia przestępstwa, ale również eliminują takie podejrzenie¹²².

Stąd istotnego znaczenia nabierają czynności zabezpieczające miejsce zdarzenia przed jego zniekształceniami. Art. 297 § 1 pkt 5 kpk nałożył obowiązek ochrony miejsca oględzin, zwłaszcza śladów i dowodów rzeczowych przed zniszczeniem, co mieści się w celach oraz zakresie postępowania przygotowawczego. Zwrócić przy tym trzeba uwagę, że powołany przepis w brzmieniu nadanym przez ustawę z 27 września 2013 roku (Dz.U. z 2013 r., poz. 1247), który wejdzie w życie z dniem 1 lipca 2015 roku nakazuje zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów w zakresie niezbędnym do stwierdzenia zasadności wniesienia aktu oskarżenia lub innego zakończenia postępowania, jak też do przedstawienia wniosku o dopuszczenie tych dowodów oraz przeprowadzenie ich przed sądem¹²³.

Z zadaniami oraz celami postępowania przygotowawczego ściśle łączy się art. 308 § 1 kpk, który nakazuje zabezpieczenie śladów oraz dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem jeszcze przed wszczęciem postępowania karnego, czyli w ramach postępowania w niezbędnym zakresie¹²⁴.

O podjęciu czynności w niezbędnym zakresie decyduje organ procesowy, do którego oceny oddana została okoliczność, czy zachodzi przypadek niecierpiący zwłoki. Zwrócić trzeba przy tym uwagę, że katalog czynności możliwych do przeprowadzenia w oparciu o treść art. 308 § 1 kpk nie jest zamknięty¹²⁵.

Zabezpieczenie i ochrona śladów oraz dowodów powierzony został funkcjonariuszom policji, dla których opracowane zostały przez Komendanta Głównego Policji odpowiednie procedury przy organizowaniu oraz przeprowadzaniu oględzin miejsc zdarzeń¹²⁶.

Szczegółowość zadań nałożonych na policjantów zabezpieczających miejsce zdarzenia do chwili przybycia grupy operacyjno-procesowej lub

¹²² K. Marszał, *Proces karny*, Katowice 1999, s. 250.

¹²³ J. Grajewski [w:] J. Grajewski (red.), L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Komentarz aktualizowany do art. 298 kodeksu postępowania karnego*, LEX/el 2012; K.T. Boratyńska [w:] K.T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 540.

¹²⁴ W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 364–365.

¹²⁵ Zob. wyrok SN z 3.05.1983 r., I KR 74/83, OSNKW 1984, nr 3–4, poz. 35; postanowienie SN z 11.04.2012 r., II KK 313/11, OSNKW 2012, nr 9, poz. 96; wyrok SN z 12.01.2000 r., IV KKN 269/99, Prok. i Pr. 2000, nr 5, poz. 7, R. Kmiecik, *Przegląd*, Prok. i Pr. 2002, nr 7–8, s. 35.

¹²⁶ Szerzej B. Hołyst, *Kryminalistyka...*, s. 467–469.

zespołu oględzinowego powinno zapewniać utrzymanie go w stanie nienaruszonym przez osoby trzecie bądź warunki atmosferyczne.

Nie można zapominać, że określone rodzaje zdarzeń charakteryzują się określoną specyfiką, co determinuje sposób dokonywania oględzin, poszukiwania, ujawniania oraz zabezpieczania śladów. Specyficzne niewątpliwie są oględziny miejsc pożarów, wybuchów, katastrof kolejowych, budowlanych itd. Niewątpliwą przy tym rzeczą jest, że podstawowym czynnikiem wpływającym na pozytywny wynik oględzin jest krótki okres czasu od chwili ujawnienia przestępstwa do czasu podjęcia oględzin¹²⁷.

I dalej, stworzenie uniwersalnego schematu odnoszącego się do zakresu miejsca oględzin nie jest możliwe. Z tego powodu wszelkie uwagi teoretyczne powinny zostać ograniczone do zalecenia uwzględniania w każdym przypadku okoliczności konkretnych spraw oraz określenia ogólnych wskazówek¹²⁸.

Zakres oględzin zależy od rodzaju przestępstwa oraz miejsca jego popełnienia. Indywidualnym czynnikiem są również czynności, jakie podjął sprawca, który realizował swoje przestępcze zamierzenie. Faktem jest, że dokonanie przestępstwa będzie miało miejsce, często na rozległym terenie bądź niewielkiej przestrzeni. Inny będzie zakres oględzin w tego rodzaju sprawach¹²⁹.

Pamiętać należy, że miejsce zdarzenia nie zawsze jest tożsame z ujawnieniem czynu, lecz także miejsce lub miejsca, w których znajdują się ślady mające związek ze zdarzeniem.

W pojęciu zakresu oględzin miejsca zdarzenia należy wyróżnić dwa elementy, tj. przestrzenny i przedmiotowy.

Element przedmiotowy obejmuje to, co zostało zawarte w przestrzeniach granicznych oględzin. Jego określenie pozwala na ustalenie, jakie elementy przestrzeni powinny być poddane oględzinom.

Należy mieć na uwadze, że oględziny miejsca zdarzenia dokonywane są we wczesnym stadium postępowania karnego, w tym także przed jego ujawnieniem, w którym brak jest często wystarczających ilości informacji pozwalających na dokładne ustalenie terenu, jaki ma być poddany oględzinom. Z tego też powodu należy granice każdego miejsca zdarzenia oznaczyć jak najszerszej, uwzględniając lokalizację śladów, uwzględniając także relacje świadków¹³⁰.

Umiejętność rozpoznania śladu kryminalistycznego jako skutku zdarzenia kryminalistycznego wielokrotnie nie jest rzeczą łatwą, zwłaszcza

¹²⁷ B. Hołyst, *Kryminalistyka...*, s. 474–475.

¹²⁸ Z. Czeczot, T. Tomaszewski, *Kryminalistyka ogólna*, Warszawa 1996, s. 176.

¹²⁹ B. Hołyst, *Kryminalistyka...*, s. 475.

¹³⁰ *Ibidem*, s. 477.

że skąpość posiadanych informacji częstokroć nakazuje posługiwanie się wyłącznie prawdopodobieństwem¹³¹.

Oględziny są zatem jedną z czynności zmierzających do ustalenia charakteru, przebiegu i okoliczności zdarzenia, sprawcy czynu, motywów jego działania (zaniechania). Ich bezpośrednim celem jest ujawnienie i zabezpieczenie rzeczowego materiału dowodowego.

Ślady na miejscu oględzin są pierwszym, niekiedy jedynym oraz nieodtwarzalnym materiałem dowodowym. Według J. Sehna, śladem w kryminalistyce można nazwać każdą zmianę wyglądu (np. kształtu, barwy) lub usytuowania jakiegoś przedmiotu oraz odkształcenie podłoża, jak również pozostałość substancji, rzeczy itp., które nasuwają podejrzenie, iż mają związek z badanym zdarzeniem¹³².

W literaturze kryminalistycznej spotykane są różne podziały śladów¹³³. Można podzielić je na trzy grupy. Do pierwszej należą m.in. odfitki linii papilarnych palców rąk, plamy substancji chemicznych lub biologicznych stanowiących dla podłoża elementy obce, które nie naruszają jednak jego struktury i kształtu. Druga grupa obejmuje ślady, np. narzędzi, użycia materiałów wybuchowych, chemicznych środków żrących. Trzecia grupa stanowi odrębne od podłoża przedmioty zagubione lub porzucone w związku z popełnionym przestępstwem. Należą do niej ślady transeologiczne czy ślady pojazdów¹³⁴. Warto odnotować również wyodrębnione w piśmiennictwie tzw. ślady pamięciowe (psychiczne). Ślady te są odbiciem zdarzenia w świadomości uczestników, toteż są relatywne, materialne i identyfikacyjne. W praktyce mogą być rzeczywiste oraz pozorne. Mogą spełniać wszelkie funkcje właściwe śladom kryminalistycznym, czyli spełniać funkcję dowodową, wykrywczą, rekonstrukcyjną, identyfikacyjną, wersyjną, rejestracyjną, weryfikacyjną, profilaktyczną i inne¹³⁵.

W literaturze kryminalistycznej wymienionych jest pięć metod poszukiwania śladów, które zależą od właściwości, usytuowania i złożoności miejsca zdarzenia. Są to metody: pasowania, spiralna, promienista, siatkowa oraz strefowa¹³⁶.

¹³¹ H. Kołdecki, *Ślad kryminalistyczny jako skutek zdarzenia kryminalistycznego* [w:] E. Gruza, T. Tomaszewski (red.), Warszawa 2002, t. V, s. 97–100.

¹³² J. Shen, *Ślady kryminalistyczne*, Z zagadnień kryminalistyki 1960, t. I, s. 25.

¹³³ B. Hołyst, *Kryminalistyka*,..., s. 478–531.

¹³⁴ M. Łachacz, *Transeologia* [w:] G. Kędzierska (red.), *Technika kryminalistyczna*, Szczytno 2006; J. Orzechowski, *Transeologia a traseoskopia*, PK 1998, nr 222, s. 68; M. Kulicki, *Kryminalistyka*,..., s. 260; W. Kędzierski, *Ślady stóp, zwierząt i ruchu pojazdów* [w:] W. Kędzierski (red.), *Technika kryminalistyczna*, Szczytno 1995, s. 302; J. Bieniek, A. Solarz, *Identyfikacja pojazdu na podstawie jego śladów*, PK Wydanie Specjalne, *Zbiór materiałów z III Krajowej Naukowej Narady na temat Rola Medycyny, kryminalistyki i nauk pokrewnych w zapobieganiu i dochodzeniu przyczyn wypadków drogowych*, Warszawa 1963, s. 195–204.

¹³⁵ B. Hołyst, *Kryminalistyka*,..., s. 488.

¹³⁶ Ibidem.

Metoda siatkowa i pasmowa sprawdzają się podczas przeszukiwania dużych terenów, o tyle spiralna i strefowa są znacznie skuteczniejsze na mniejszych powierzchniach. Zasięg poszukiwań śladów ustala prowadzący postępowanie na podstawie wyników oględzin terenu, domniemanego sposobu dokonania przestępstwa oraz przebiegu kolejnych zdarzeń (np. uciezki sprawcy). Plan poszukiwań śladów powinien opierać się na wszystkich uzyskanych informacjach i decyzji prowadzącego postępowanie. Wiele zatem będzie zależało od staranności osób uzyskujących informacje, wiedzy a także wyobraźni oraz pomysłowości prowadzącego postępowanie. Poszukujący śladów powinien mieć orientację, jakich śladów może oczekiwać w konkretnym przestępstwie, w jaki sposób ujawniać ślady niewidoczne lub zatarte oraz, jak postępować, aby ślady nie uległy zniszczeniu.

Przy poszukiwaniu śladów należy zwracać uwagę nie tylko na ślady ewidentnie związane ze zdarzeniem, ale także te, które mogą mieć tylko hipotetyczny związek z domniemanym czynem.

Często ujawniony zespół śladów, a nawet ich brak, determinuje potrzebę rozszerzenia obszaru poszukiwań. Zarówno widoczne, jak też niewidoczne ślady wymagają ujawnienia przy zastosowaniu różnych metod oraz użyciu specyficznych urządzeń¹³⁷.

Od niedawna organy śledcze przywiązują coraz większą wagę do ujawniania tzw. mikrośladów. W wielu przypadkach wykorzystanie mikrośladów przyczyniło się do zidentyfikowania sprawcy. Na odzieży podejrzanych i pokrzywdzonych mogą być ujawnione pyłki, fragmenty glonów, liści, kwiatów, które mogą mieć kluczowe znaczenie w ustaleniu istotnych okoliczności popełnionego przestępstwa.

Techniczno-kryminalistyczne zabezpieczenie śladów ma na celu dostarczenie dla biegłych materiału w stanie niezmienionym lub jego obrazu, co jest warunkiem koniecznym do przeprowadzenia rzetelnych i wszechstronnych badań. Rodzaj śladu lub przedmiotu, jego usytuowanie, kształt, uszkodzenia decydują o zastosowaniu odpowiednich metod zabezpieczenia. Bywa, że istnieje konieczność przekazania do badań śladu wraz z podłożem.

Zabezpieczenie śladów może mieć charakter bezpośredni, jak również pośredni. W pierwszym przypadku metody zabezpieczenia nie są

¹³⁷ Szerzej B. Hołyst, *Kryminastyka*,..., s. 495–531; Centrum Szkolenia Policji (wyd.), *Metodyka pobierania, zabezpieczania i rozpoznawania śladów zapachowych ludzi*, Legionowo 1998; J. Moszczyński, *Daktyloskopia – zarys teorii i praktyki*, Warszawa 1997, s. 111–116; *Przewodnik po metodach wizualizacji śladów daktyloskopijnych*, M. Rybczyńska-Królik (red.), Warszawa 2005, s. 18; J. Kamiński, T. Kozieł, K. Zuchewicz, *Pierwsze w Polsce wykorzystanie lasera w kryminalistyce*, PK 1987, nr 175; K. Baniuk, *Próby ujawnienia śladów linii papilarnych metodą metalizacji próżniowej*, PK 1972, nr 98, S. Miernik, *Ujawnianie linii papilarnych na zwłokach*, PK 1991, nr 190, L. Rodowicz, J. Moszczyński, *Elektrostatyczna metoda ujawniania pyłowych śladów obuwia*, PK 1988, Nr 181, B. Hołyst, W. Jakóbiec, *Nowe metody zabezpieczania zniszczonych dokumentów i tkanin*, Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii 1970, nr 1, s. 129–135.

skomplikowane. Wystarczy, aby zabezpieczony ślad był opakowany w taki sposób, aby dawało to gwarancję jego nienaruszenia. W drugim – celem zabezpieczenia jest zachowanie śladów znajdujących się na przedmiotach lub zebranych z podłoża, co decyduje o wyborze metod.

Zabezpieczenie, czyli zebranie i przesłanie materiału dowodowego odbywa się za pomocą metod mechanicznych i chemicznych¹³⁸.

Ostatnio istotnego znaczenia nabiera komputerowe wzmocnianie śladów m.in. przez manipulowanie szarymi tonami na fotografii czarno-białej. Powyższe ściśle łączy się z dokumentacją fotograficzną bądź wykonaną w technice video zabezpieczonych śladów. Wiele przy tym zależy od jakości wykonanych zdjęć bądź nagrania, jak również pełności wykonanej dokumentacji wizualnej, o czym będzie jeszcze mowa w dalszej części opracowania.

B. OGLĘDZINY MIEJSCA WYPADKU DROGOWEGO

Oględziny miejsca zaistnienia wypadku drogowego spełniają, niejako, trzy zadania. Po pierwsze – określają wstępnie czy miało miejsce naruszenie obowiązujących w ruchu lądowym zasad bezpieczeństwa, po drugie – czy nastąpił przestępczy skutek, po trzecie – czy dokonano identyfikacji sprawcy¹³⁹.

Tym też zadaniem podporządkowane powinno być poszukiwanie oraz zabezpieczanie śladów. Badania kryminalistyczne przeprowadzane na miejscu wypadku drogowego służą ujawnieniu oraz zabezpieczeniu śladów i ich udokumentowaniu¹⁴⁰.

Na ich podstawie, w pewnym uproszczeniu, istnieje możliwość ustalenia następujących okoliczności:

- 1) wzajemnego usytuowania pojazdów bądź pojazdu i przeszkody, w którą uderzył;
- 2) kierunku i punktu położenia działającego na pojazd wektora impulsu uderzenia;
- 3) topografii i rozmiarów odkształceń nadwozia, które powstały w wyniku zderzenia;
- 4) co działo się z pojazdem w czasie kolizji i pokolizyjnym ruchu pojazdu.

Należy zwrócić uwagę, że widoczność śladów pojazdów mechanicznych uzależniona jest od rodzaju nawierzchni oraz obciążenia pojazdu. Ujawnienie tych śladów może być dokonane m.in. przy użyciu skośnie padających promieni światła.

¹³⁸ Szerzej B. Hołyst, *Kryminalistyka*,..., s. 518–531.

¹³⁹ K.J. Pawelec, *Dowody w sprawach przestępstw i wykroczeń drogowych*, Warszawa 2011, s. 356–357.

¹⁴⁰ J. Jerzewska, *Od oględzin do opinii biegłego. Poradnik dla prowadzących postępowanie karne*, Warszawa 2010, s. 59–63.

Miejsce wypadku wraz ze wszystkimi znajdującymi się śladami tego zdarzenia należą do podstawowych, materialnych źródeł dowodowych. Dokonując zatem oględzin miejsca wypadku drogowego, organ procesowy obowiązany jest przede wszystkim ustalić istnienie prawdopodobieństwa wyzerpania ustawowych znamion przestępstwa drogowego przez hipotetycznego sprawcę. W razie istnienia wątpliwości, powinien jednak wszelkie, niezbędne, niepowtarzalne czynności przeprowadzić. Należy przy tym zwrócić uwagę, że poszczególne rodzaje wypadków pozostawiają charakterystyczne ślady, które powinny zostać ujawnione oraz zabezpieczone. Wypadki drogowe można podzielić na: zderzenia pojazdów, wypadnięcia pojazdów z drogi lub ich wywrócenie, uderzenie w przeszkodę stałą, potrącenie pieszego, zderzenie z pojazdem jednośladowym oraz szynowym. W każdym z wymienionych rodzajów istotnego znaczenia nabierają ślady pochodzące od kół pojazdów. J. Wierciński wyróżnia ich następujące rodzaje:

- 1) ślady jazdy;
- 2) ślady hamowania bądź przyśpieszania;
- 3) ślady blokowania kół;
- 4) ślady bocznego znoszenia;
- 5) ślady zarzucania¹⁴¹.

Ślady jazdy toczących się swobodnie kół możliwe są do ujawnienia na podłożach miękkich. Wyjątkiem jest, jeśli koło pozostawiło na twardej i suchej nawierzchni jakąkolwiek substancję, np. wodę, olej, farbę itp. Tego rodzaju ślad jest zazwyczaj krótki, czasami też przerywany. Cechą charakterystyczną śladów, które można uznać za ślady jazdy, to obraz rzeźby bieżnika, o ile był czytelny.

Ślady hamowania to ślady tarcia pozostawione przez intensywne hamowane, ale toczące się koło. Cechą charakterystyczną tego rodzaju śladów jest zachowany zarys rysunku rzeźby bieżnika. Jest on rozciągnięty. W przypadku intensywnego, na granicy poślizgu kół napędowych, rozpędzania pojazdu na niskim biegu mogą pojawić się podobne ślady, z tym że mogą charakteryzować się skróceniem – zagęszczeniem rysunku bieżnika w stosunku do rzeczywistego.

¹⁴¹ J. Wierciński, *Kryminalistyczne aspekty badania miejsca wypadku* [w:] S. Gaca, W. Grzegozek, W. Jordan, A. Kuranowski, A. Reza (red.), R.A. Stefański, P. Świder, O. Vogt, W. Wach, J. Wierciński (red.), T. Wolny, J. Zębała, *Wypadki drogowe. Vademecum biegłego sądowego*, Kraków 2010, s. 421–427; por. J. Sehn, R. Zelwiański, *Rola kryminalistyki w ustalaniu przyczyn wypadków drogowych, Zbiór Materiałów z III Krajowej Naukowej Narady na temat Rola medycyny, kryminalistyki i nauk pokrewnych w zapobieganiu i dochodzeniu przyczyn wypadków drogowych, Warszawa 21–23 marca 1963*, Wydanie Specjalne PK 1963, s. 173–195; K. Wnuk, *Czynności na miejscach zdarzeń drogowych – ocena skutków a późniejsza kwalifikacja prawna tych zdarzeń, Materiały z Sympozjum na temat przestępstw i wykroczeń drogowych, Piaseczno 21–22 listopada 1988*.

Ślady blokowania są formą śladów hamowania, ale pozostawionych nie przez obracające się koła, ale sunące po jezdni w pełnym poślizgu. Ślady te należy odróżnić od śladów hamowania pozostawionych przez koła toczące się z poślizgiem częściowym. Ślad blokowania na nawierzchniach bitumicznych charakteryzuje się podłużnymi smugami pochodzącymi od segmentów rzeźby bieżnika, przy całkowitej nieczytelności rysunku rzeźby. Przy oponach o drobnej i zawiłej rzeźbie bieżnika ślad taki może mieć charakter jednolitej smugi, bez dostrzegalnego podziału na segmenty.

Ślady bocznego znoszenia kół i ślady zarzucania pojazdu charakteryzują się innego rodzaju zniekształceniami. W obu przypadkach, obok ruchu potoczystego wykonywanego w płaszczyźnie koła, występuje równocześnie prostopadła do tej płaszczyzny składowa ruchu o cechach poślizgu bocznego. O znoszeniu można mówić wówczas, kiedy koło toczy się, a poślizg boczny jest stosunkowo niewielki i jest na granicy odkształceniowego poślizgu w strefie kontaktu opony z jezdnią.

W sytuacji wzrostu względnego bocznego poślizgu koła, zjawisko bocznego znoszenia może przeistoczyć się w pełny boczny poślizg. Jest to zjawisko zbliżone do poślizgu zablokowanego koła w kierunku prostopadłym do płaszczyzny koła. Jeżeli tego rodzaju zjawisko wystąpi na kołach tylnej osi pojazdu, wówczas nastąpi tzw. zarzucenie, którego istotą jest obrót pojazdu względem pierwotnego kierunku jazdy. Cechą charakterystyczną śladów pozostawionych przez tak zachowujący się pojazd jest to, że początkowo pokrywające się ślady kół przednich i tylnych jednego boku, wskutek obrotu rozdzielają się, a sam ślad kół będących w poślizgu, o wyglądzie smugowym, zwiększa swą szerokość w miarę wzrostu kąta obrotu pojazdu.

Tego rodzaju charakterystyczne, krótkie ślady o kształcie przypominającym wygięty pióropusz powstają również w sytuacji mimośrodkowych zderzeń samochodów, zwłaszcza kiedy pojazdy te w chwili zderzenia miały zbliżone pędy. W takim zderzeniu następuje prawie całkowita zmiana ruchu postępowego na obrotowy, co pozostawia na jezdni charakterystyczny, a wskazany wcześniej ślad. Ślady takie mogą mieć zatem istotne znaczenie przy ustaleniu miejsca zderzenia na drodze. Również każde, nagłe załamanie się ciągłości i liniowości śladów hamowania może wskazywać na miejsce kolizji.

Wypadki drogowe z udziałem pojazdów jednośladowych charakteryzują się pewną specyfiką, toteż oględziny miejsc zaistnienia takich wypadków wymagają zwrócenia uwagi na ślady: rozpędzania, hamowania, zadrapań i starć, punktów zderzenia oraz widoczności pojazdów jednośladowych¹⁴².

¹⁴² *Problematyka prawna i techniczna wypadków drogowych, Materiały szkoleniowe*, Kraków 1998, s. 348 i n.; K.J. Pawelec, *Zarys metodyki pracy adwokata w sprawach przestępstw i wykroczeń drogowych*, Warszawa 2012, s. 203.

Mechanika ruchu pojazdów jednośladowych (motocykle, motorowery, rowery) wymaga od kierującego permanentnego utrzymania równowagi. Zazwyczaj po kolizji z innym pojazdem, pieszym lub przeszkodą kierujący jednośladem traci nad nim panowanie, pojazd przewraca się i sunie po podłożu aż do zatrzymania. Opierając się na liniowym przemieszczeniu sunącego motocykla oraz nadanej wartości współczynnika tarcia pomiędzy jezdnią a pojazdem, można wyliczyć jego prędkość początkową w chwili przewrócenia się – pod warunkiem, że motocykl sunął swobodnie aż do zatrzymania się na końcu pozostawionych przez siebie rys. Na podstawie wskazanych rys nie można wyznaczyć strat prędkości mających miejsce przed ich początkiem.

Jeśli znana była długość drogi sunięcia kierowcy motocykla bądź pasażera po jezdni po upadku, to należy zwrócić uwagę, że jego prędkość była związana z długością drogi przemieszczenia się z taką samą zależnością, co dla motocykli lub rowerów¹⁴³.

W razie zderzenia motocykla z innym pojazdem istotnego znaczenia nabiera ustalenie wzajemnego położenia pojazdów w chwili kolizji. Jest to najważniejszy etap rekonstrukcji takiego zdarzenia. Ustaleń prowadzących do tego celu dokonuje się głównie na podstawie kryminalistycznego porównania śladów i źródeł ich powstania, a także poprzez przyporządkowanie wzajemnych odkształceń pojazdów.

Podczas oględzin miejsca zdarzenia należy szczególną uwagę zwrócić na następujące rodzaje śladów:

- 1) przeniesienia śladów gumy z kół motocykla i rączek lub podnóżków na inny pojazd;
- 2) zadrapania lakieru pojazdu od dźwigni i przedniego widelca (nakrętki osi);
- 3) przeniesienia lakieru pojazdu na oponę przedniego koła motocykla;
- 4) wgniecenia od uderzającego pojazdu na gładkich powierzchniach samochodu (ostre zazwyczaj pochodzą od motocykla, obłe – od pasażera lub kierowcy)¹⁴⁴.

Uwzględniając specyfikę wypadków drogowych z udziałem pieszych, podczas oględzin należy poszukiwać następujących śladów na jezdni:

- 1) otarcia podłoża od podeszwy buta lub przyczepienia materiału powierzchni buta na nawierzchni;
- 2) śladów hamowania, zarzucania kół;
- 3) śladów otarcia na odzieży;
- 4) przedmiotów należących do pieszego;
- 5) odłamków szkła szyb, reflektorów;

¹⁴³ W. Jordan, *Vademecum...*, s. 646 i n.

¹⁴⁴ Ibidem, s. 632; K.J. Pawelec, *Zarys...*, s. 440–443.

6) płytek lakieru;

7) substancji biologicznych (krwi, włosów, tkanki mózgu)¹⁴⁵.

Ślady te warto porównać ze śladami pozostawionymi na pojeździe w postaci wgniecenia blachy nadwozia, otarcia błota, kurzu, lakieru, rozbicia szkieł reflektorów, kloszy lamp, kierunkowskazów i szyb. Poza uszkodzeniami mechanicznymi na samochodzie mogą pozostać ślady biologiczne w postaci plam krwi, tkanek mózgu czy włosów. Pieszy w wyniku potrącenia z reguły doznaje obrażeń ciała. Na jego ciele i odzieży ujawniane bywają określone ślady (rozdarcia, wprasowania cząstek lakieru)¹⁴⁶.

Na miejscu zdarzenia możliwe jest również ujawnienie śladów pochodzących od twardych elementów pojazdów. Są to ślady powstałe na podłożu przez takie części pojazdu, jak np. silnie odkształcone w zderzeniu elementy zawieszenia i oblachowania, krawędzi otwartych drzwi samochodu osobowego, podnózek oraz kierownicy motocykla. W zależności od sposobu, w jaki powstały, ich charakter i wygląd może być różny, stąd niezwykle trudno podać ich uniwersalny opis. Śladów takich należy poszukiwać na miejscu wypadku, a przy ich wykrywaniu oraz interpretowaniu niezbędna jest odpowiednia wiedza z zakresu kryminalistyki. Niezbędne jest bowiem odnalezienie na pojazdach replik ujawnionych śladów, czyli tych elementów pojazdu, których uszkodzenia odpowiadają tym śladom. Tak ujawnione i dokładnie udokumentowane ślady mogą istotnie przyczynić się do ustalenia miejsca kolizji, co jest warunkiem *sine qua non* możliwości dokonania późniejszej rekonstrukcji przebiegu wypadku¹⁴⁷.

W czasie wypadku powstają także i inne ślady związane, np. z rozbiciem elementów wyposażenia, tj. szkieł reflektorów, kloszy lamp, przedniej szyby, luster, fragment zderzaków, wycieraczek szyb, ramek reflektorów, elementów układu napędowego oraz zawieszenia. Na miejscu kolizji mogą pozostać na nawierzchni grudki błota, które odpadły od błotnika na skutek wstrząsu. Wszystkie te ślady trzeba dokładnie zinwentaryzować, gdyż mogą być istotne dla ustalenia miejsca kolizji i wzajemnego usytuowania pojazdów w chwili zderzenia. Istotne jest prawidłowe zidentyfikowanie i udokumentowanie śladów rozbitego szkła. To dzięki nim można ustalić prędkość pojazdu, gdy nie ujawniono innych śladów, jak i miejsce wypadku, w szczególności w przypadkach potrąceń pieszych. Dokumentując ślady odłamków szkła, trzeba dążyć do ustalenia, czy pochodzi ono od szyby czołowej, co obecnie może być trudne z uwagi na sposoby wykonania takich szyb.

Warto zwrócić uwagę, że w czasie ucieczki sprawcy wraz z pojazdem z miejsca zaistnienia wypadku, przedmioty, które odpadły od pojazdu,

¹⁴⁵ Problematyka..., s. 168 i n.

¹⁴⁶ K.J. Pawelec, *Zarys...*, s. 202–203.

¹⁴⁷ J. Wierciński [w:] *Vademecum...*, s. 426.

mają wartość identyfikacyjną. Badania fizykochemiczne pozwalają bowiem na podstawie nawet drobnych okruchów szkła, lakieru lub tworzyw sztucznych ustalić, przynajmniej grupowo, rodzaj pojazdu, z którego pochodziły. Jednak odszukanie tych śladów może nastęrczać poważnych trudności. Przydatne do tego celu są optyczne przyrządy powiększające oraz różnego rodzaju oświetlacze. Właściwe oświetlenie, zwłaszcza światłem monochromatycznym o odpowiedniej długości fali decyduje często o ujawnieniu śladów. Pomocne może okazać się zastosowanie lampy punktowej umożliwiającej obserwację obiektu przy oświetleniu go pod różnymi kątami. Możliwe jest również wykorzystanie promienia ultrafioletowego czy podczerwonego, zwłaszcza podczas ujawniania śladów słabo widocznych, ale wykazujących luminescencję¹⁴⁸.

Zwrócić trzeba uwagę, że ujawnienie i odpowiednie zabezpieczenie mikrośladów może doprowadzić do identyfikacji indywidualnej, oczywiście w razie odnalezienia uczestniczącego w wypadku.

Nie jest możliwe w sposób enumeratywny wyliczyć czynności, jakie powinny być wykonane podczas oględzin miejsca wypadku drogowego. Oprócz poszukiwania oraz zabezpieczenia śladów konieczne jest dokonanie oględzin pełnego odcinka drogi, z określeniem jej charakteru, oznakowania, rodzaju i stanu nawierzchni, utrudnień widzialności, promienia łuku, sprawności działania sygnalizacji świetlnej, warunków atmosferycznych, w tym opadów, innych utrudnień, a także możliwości zarejestrowania kolizji przez kamery monitoringu. Często podczas oględzin należy określić miejsca zajmowane przez świadków z podaniem możliwości dokonania przez nich określonych obserwacji. Wszystko powinno zostać dokładnie zwymiarowane.

Podczas oględzin możliwe jest również przeprowadzenie eksperymentu, zwłaszcza w zakresie możliwości dostrzeżenia przez kierującego przeszkód czy możliwości dokonania przez niego, jak również świadków, konkretnych obserwacji.

W oględzinach miejsca zdarzenia mogą uczestniczyć biegli lub specjaliści (art. 205 kpk), powołani *ad hoc*, którzy są swoistego rodzaju pomocnikami procesowymi osób, które przeprowadzały tę czynność. Ich działania mogą być połączone z wykonywaniem eksperymentów¹⁴⁹.

Mogą realizować trzy następujące cele:

- 1) wyjaśnienie charakteru i okoliczności zdarzenia;
- 2) ustalenie sprawcy (wytypowanie winnego);
- 3) zebranie rzeczowego materiału dowodowego.

¹⁴⁸ J. Zięba-Palus, *Ekspertyza fizykochemiczna* [w:] *Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane*, J. Wójcikiewicz (red.), Warszawa 2007, s. 209–210.

¹⁴⁹ Wyrok SN z 3.10.2006 r., IV KK 209/06, OSNKW 2006, nr 12, poz. 114.

Realizacja tych celów, według M. Goca i M. Pękały¹⁵⁰ prowadzi do osiągnięcia następujących celów:

- 1) utrwalenie wyglądu i stanu przedmiotu oględzin ze szczególnym uwzględnieniem miejsca znalezienia śladu;
- 2) wykrycia śladów mających związek z danym zdarzeniem i ich zabezpieczenia;
- 3) wnioskowania oraz opracowania wstępnej wersji w celu zrekonstruowania przebiegu, przyczyn i skutków zdarzenia.

Regułą uczestnictwa biegłych w oględzinach powinny być zdarzenia z udziałem pojazdów szynowych, tj. pociągami i tramwajami. Są to charakterystyczne wypadki, w których poszukiwanie oraz zabezpieczanie śladów wymaga posiadania wiadomości specjalnych. Należy zwrócić uwagę, że mamy do czynienia ze zderzeniami na przejazdach kolejowych, zderzeniami pociągów, wykolejeniami, a także potrąceniami pieszych, co ma miejsce znacznie częściej w odniesieniu do tramwajów. Nie można pominąć okoliczności, że wśród elementów układu ruchu decydujących o jego bezpieczeństwie dwa mają inną charakterystykę w ruchu pojazdów szynowych w odniesieniu do ruchu drogowego. Inna jest konstrukcja pojazdu szynowego, jak też inna jest konstrukcja drogi. Drogą pojazdu szynowego są szyny, które cechuje bardzo niewielki współczynnik przyczepności. Mała przyczepność i duża masa pojazdu powodują, że opóźnienie ruchu uzyskiwane w procesie hamowania jest niewielkie. Dlatego też, w odniesieniu do pociągów, odmienne są techniczno-organizacyjne rozwiązania problemów ruchu i jego zabezpieczenie. Rozbudowana jest sygnalizacja oraz łączność, a na skrzyżowaniach z drogami ruch pociągów zabezpieczony jest zaporami bądź jest uprzywilejowany. Prędkość jest określona przepisami, a nadto uzależniona od wskazań sygnałów, a nie obserwacji toru i znajdujących się na nim przeszkód. Istnieje, oczywiście, obowiązek obserwacji, ale ma on charakter pomocniczy. Tylko wyjątkowo nakłada się na maszynistę obowiązek tzw. jazdy w granicach widoczności, chyba że chodzi o tzw. prędkość rozkładową. Stąd podstawowe znaczenie w zakresie bezpieczeństwa ruchu kolejowego mają: dbałość o stan techniczny toru, stan techniczny taboru, prawidłowość funkcjonowania sygnalizacji oraz urządzeń zabezpieczających. Nie umniejsza to roli maszynisty, ale w razie zaistnienia wypadku kolejowego odpowiedzialność o wiele częściej (niż w odniesieniu do wypadku na drodze) rozciąga się na inne osoby¹⁵¹.

Stanowczo wyższe wymagania w zakresie przestrzegania zasad bezpieczeństwa drogowego stawiane są motorniczym tramwajów, chociaż specyfika

¹⁵⁰ M. Goc, M. Pękała [w:] *Ślady kryminalistyczne. Ujawnianie, zabezpieczanie, wykorzystanie*, M. Goc, J. Moszczyński (red.), Warszawa 2007, s. 440.

¹⁵¹ K.J. Pawelec, *Zarys...*, s. 443–444.

wypadków drogowych z ich udziałem, zasadniczo, nie odbiega od zdarzeń z udziałem pojazdów drogowych lub pieszych¹⁵².

Zarówno w razie zaistnienia wypadku kolejowego, jak też z udziałem tramwaju, regułą powinno być, aby biegły uczestniczył w oględzinach sytuacyjnych, jak też szczegółowych, badał urządzenia zabezpieczające i dokumentację. Zdarzają się sytuacje, że pożądanym jest, aby uczestniczył w przesłuchaniach oraz zapoznał się z wynikami tzw. dochodzenia służbowego.

W toku postępowania karnego prowadzonego w sprawach wypadków i katastrof z udziałem pojazdów szynowych, mogą wypowiadać się biegli różnych specjalności, którym należy przekazać do opiniowania pełny materiał dowodowy, rzetelnie ujawnione, zabezpieczone oraz udokumentowane ślady¹⁵³.

W sprawach dotyczących wykolejeń spowodowanych wadami technicznymi taboru i toru niezbędne może okazać się zabezpieczenie materiału w celu wykonania ekspertyzy metalograficznej¹⁵⁴.

Badania w omawianym zakresie mają na celu identyfikację przedmiotów metalowych, ustalenie przyczyn uszkodzeń oraz ujawnienie na przedmiotach metalowych śladów i przyczyn ich pochodzenia. Identyfikacyjne badania metalograficzne przeprowadza się w drodze ustalenia właściwości metalu, składu chemicznego i struktury materiału badanego przedmiotu, oczywiście, o ile został zabezpieczony materiał dowodowy¹⁵⁵.

Badania metaloznawcze mają często zastosowanie w niektórych typach wypadków, np. wykolejenia wskutek pęknięcia szyn, urwania się czopu osi. Istotne przy tym jest, że badania metalograficzne umożliwiają przeprowadzenie identyfikacji indywidualnej¹⁵⁶.

W praktyce kryminalistycznej wypracowana została metodyka przeprowadzania oględzin miejsca wypadku drogowego: obiektywna i subiektywna. Podobnie podzielone zostały etapy oględzin na: wstępny, szczegółowy i końcowy zawierający konkretne wnioski¹⁵⁷.

¹⁵² P. Unarski, *Tramwaje i trolejbusy jako uczestnicy wypadku* [w:] *Vademecum...*, s. 361–368.

¹⁵³ K.J. Pawelec, *Proces dowodzenia w postępowaniu karnym*, Warszawa 2010, s. 306–310, 332–333, 337–338.

¹⁵⁴ K.J. Pawelec, *Dowody w sprawach przestępstw i wykroczeń drogowych*, Warszawa 2011, s. 379–380.

¹⁵⁵ P. Hachulski, *Kryminalistyczna problematyka katastrof kolejowych*, Warszawa 1975, s. 188.

¹⁵⁶ J. Gryglewski, *Badania metaloznawcze w kryminalistyce*, Warszawa 1975, s. 188; R. Wielgosz [w:] *Vademecum...*, s. 500–520; *Wypadki drogowe – elementy analizy technicznej i opiniowania*. Praca zbiorowa, Warszawa 1985.

¹⁵⁷ M. Goc, M. Pękała [w:] *Ślady kryminalistyczne...*, s. 442–447; K.J. Pawelec, *Zarys metodyki...*, s. 206.

Etapy te według wskazanych autorów obejmują zarówno czynności statyczne, jak i dynamiczne. Są one w praktyce trudne do jednoznacznego oddzielenia. Można je wyróżniać w odniesieniu do całości oględzin, jak i do oględzin poszczególnych fragmentów badanego obszaru lub poszczególnych przedmiotów. Poszczególne etapy oględzin wzajemnie się przeplatają i uzupełniają, stanowiąc ciąg współzależnych działań jednoznacznie wynikających ze specyfiki konkretnego miejsca i zdarzenia, które na nim nastąpiło.

3. Oględziny pojazdu i wstępne badanie jego sprawności technicznej

A. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Oględziny rzeczy, do których zaliczany jest pojazd¹⁵⁸, odnoszą się do wszystkich przedmiotów wykazujących związek z toczącym się postępowaniem, które mogą być nośnikami informacji mających dla tego postępowania znaczenie dowodowe¹⁵⁹. Wyrażane były poglądy¹⁶⁰, że oględziny rzeczy są czynnością zdecydowanie prostsza od oględzin miejsca. Oględziny rzeczy, będące niezależną czynnością procesową, polegają na bezpośrednim zapoznaniu się organu procesowego z przedmiotem oględzin i wyrobieniu sobie o nim poglądu na podstawie własnych obserwacji. Nie można jednak zapominać, że ta czynność może mieć zasadnicze znaczenie dla prowadzonego postępowania. Każdy bowiem przedmiot poddany oględzinom może być nośnikiem śladów prowadzących bądź do bezpośredniego sprawcy przestępstwa lub umożliwiającą dokonanie jego rekonstrukcji. Oględziny rzeczy przeprowadza się bowiem w celu: utrwalenia istotnych z dowodowego punktu widzenia cech i właściwości rzeczy, wykrycia na niej śladów, wykrycia śladów materiału porównawczego do badań kryminalistycznych¹⁶¹.

Przy oględzinach rzeczy zabezpiecza się zatem nie tylko jej wygląd przez stosowny opis w protokole, fotografie czy nagrania audiowizualne, ale dokonuje się pełnego zabezpieczenia ewentualnych śladów pozostawionych na rzeczy¹⁶².

Dokonując oględzin rzeczy, bez poszukiwania śladów i Badań, można wyłącznie stwierdzić jej cechy zewnętrzne, tj. barwę, kształt, konsystencję,

¹⁵⁸ K. Witkowska, *Oględziny...*, s. 183–187.

¹⁵⁹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, aktualizacja*, Warszawa 2008, s. 973.

¹⁶⁰ M. Goc, M. Pękała [w:] *Ślady kryminalistyczne...*, s. 439.

¹⁶¹ M. Goc, J. Moszczyński (red.), *Ślady...*, s. 451; Z. Czeczot, T. Tomaszewski, *Kryminalistyka ogólna*, Łódź 1996, s. 189.

¹⁶² T. Hanausek, *Kryminalistyka*, Warszawa 2009, s. 111.

oznakowanie, uszkodzenia, strukturę powierzchni, a czasami właściwości oraz parametry techniczne¹⁶³.

Na ogół oględziny rzeczy przeprowadzane są:

- 1) na miejscu zdarzenia, po zetknięciu się organu procesowego z rzeczą, którą należy poddać oględzinom;
- 2) w innych miejscach, wówczas gdy nie dokonano oględzin na miejscu pierwszego kontaktu lub kiedy takiego kontaktu, po prostu, nie było;
- 3) w instytucie, placówce naukowo-badawczej lub siedzibie biegłego, ale nie są to czynności organu procesowego, chociaż wykonane na jego polecenie, a stanowią pierwszy etap opinii zleconej biegłemu¹⁶⁴.

Oględziny rzeczy mogą być również przeprowadzone w trakcie innej czynności procesowej, podczas której rzecz została znaleziona, chociaż owe oględziny mogą być potraktowane jako odrębna czynność, wykonana po podstawowej¹⁶⁵. Zdarzyć się może, że rzecz, jej rodzaj, właściwości, usytuowanie na miejscu zdarzenia, ujawnione ślady, od razu pozwalają na dokonanie rekonstrukcji czynu¹⁶⁶.

Oględziny rzeczy mogą być przeprowadzone również w toku ekspertyzy i eksperymentu przeprowadzonych przez biegłych. Prezentowane są poglądy, że wówczas oględziny pochłonięte zostały przez badania biegłych¹⁶⁷, chociaż można potraktować je jako oględziny eksperckie, stanowiące integralną część opinii¹⁶⁸.

Rzecz, która ma zostać poddana oględzinom, może również zostać przymusowo odebrana w razie odmowy jej wydania. W celu jej odnalezienia może zostać zarządzone przeszukanie¹⁶⁹.

Oględziny rzeczy są czynnością niepowtarzalną. Ponowne wykonanie tej czynności nie odbywa się nigdy w takich samych warunkach¹⁷⁰. Za czynność niepowtarzalną trzeba uznać zawsze oględziny rzeczy, jeśli ma zostać oddana uprawnionej osobie, ale po wymontowaniu z niej elementów dla posłużenia się nimi w celach dowodowych¹⁷¹, stąd o terminie i miejscu jej wykonania należy powiadomić strony¹⁷².

¹⁶³ R.A. Stefański [w:] J. Bratoszewski, L. Gardocki, S.M. Przyjemski, R.A. Stefański, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2008, s. 480.

¹⁶⁴ T. Hanausek, *Kryminalistyka...*, s. 111.

¹⁶⁵ G. Kędziora, *Oględziny w kodyfikacji z 1969 r. i 1997 r.*, *Policja* 2000, nr 3, s. 46.

¹⁶⁶ B. Hołyst, *Kryminalistyka...*, s. 565.

¹⁶⁷ M. Lipczyńska, R. Ponikowski, *Mały komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1986, s. 165.

¹⁶⁸ T. Grzegorzczak, *Dowody w procesie karnym*, Warszawa 1998, s. 85.

¹⁶⁹ M. Gabriel-Węglowski, *Regulamin prokuratury, Komentarz do § 121–272 i 329–345*, Warszawa 2013, s. 132–134.

¹⁷⁰ S. Waltoś, *Proces...*, s. 398.

¹⁷¹ K.T. Boratyńska [w:] K.T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 555–556.

¹⁷² Wyrok SA w Krakowie z 9.09.1998 r., II AKa 155/98, KZS 1998, nr 10, poz. 29.